DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

11. SINIF

YAZILIYA HAZIRLIK

1. DÖNEM - 1. ORTAK YAZILI · SENARYO 3

TYMM 2026-2027

Hazırlayan: **Murat Altun**

Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır.

1. 13 Ekim Dünya Afet Risklerini Azaltma Günü'nde okulda düzenlenen söyleşide bir afet uzmanı, sel olaylarını anlattı. Uzman; şiddetli yağışlardan sonra suyun eğim boyunca akarak dere yataklarında toplandığını, dere yataklarına yapılan binaların ve daraltılan dere yataklarının suyun yolunu kestiğini, bu nedenle bazı yerleşim yerlerinde can ve mal kayıplarının arttığını söyledi. Söyleşinin ardından öğrencilerden Elif, haberlerde izlediği bir röportajı hatırladı. Röportajda, selde yıkılan evini aynı dere yatağına yeniden yapmaya hazırlanan bir kişi, kendisini uyaran muhabire şöyle diyordu: "Olacak olan olur, kaderden kaçılmaz. Evimizi nereye yaparsak yapalım başımıza gelecek olan bellidir." (Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

"İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu…" (Rum suresi 41. ayet)

1.1. Uzmanın anlattıklarından hareketle sel olayını "sünnetullah" ve "afet" kavramlarıyla açıklayınız. (5 puan)

1.2. Röportajdaki kişinin sözünü ayetten de yararlanarak kader ve insan iradesi arasındaki ilişki açısından değerlendiriniz. (6 puan)

1.3. Sel zararlarını azaltmak için alınabilecek bireysel ve toplumsal birer tedbir yazınız. Bu tedbirlerin "tevekkül" kavramıyla ilişkisini açıklayınız. (4 puan)

2. Sena, tarih öğretmeninin verdiği araştırma ödevini bir yapay zekâ uygulamasına hazırlatır ve metni okumadan kendi adıyla teslim eder. Öğretmeni, metindeki bazı tarihlerin yanlış olduğunu ve metnin Sena'nın kendi çalışması olmadığını fark eder. Bunun üzerine Sena şöyle der: "Metni ben yazmadım, yapay zekâ yazdı. Hata varsa sorumlusu o uygulamadır." (Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

Bilgi: Yapay zekâ uygulamaları zaman zaman yanlış ya da gerçekte var olmayan bilgiler üretebilmektedir.

2.1. Sena'nın sözünü insanın akıl ve irade sahibi bir varlık olması açısından eleştirel bir bakışla değerlendiriniz. Değerlendirmenizde yapay zekâ uygulamasının neden sorumlu tutulamayacağını da açıklayınız. (6 puan)

2.2. Yapay zekâ uygulamalarını kullanırken akıl ve iradesini sorumluluk bilinciyle kullanan bir öğrencinin yapması gereken iki davranışı yazınız. (4 puan)

3. On altı yaşındaki Onur, son aylarda gecelerinin büyük bölümünü çevrim içi oyun oynayarak geçirmektedir. Sabahları okula geç kalmakta, okulun basketbol takımındaki antrenmanları kaçırmakta, ailesiyle de neredeyse hiç vakit geçirmemektedir. Ablası bu durumu konuşmak istediğinde Onur şöyle der: "Ben özgürüm. Kendi hayatım, kendi zamanım; kimseye zararım yok. İstediğim zaman bırakırım." Birkaç gün sonra bir hafta boyunca oyun oynamamaya karar veren Onur, bu kararına ancak bir gün uyabildiğini fark eder. Ablası ona Hz. Peygamber'in şu sözünü hatırlatır: (Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

"Beş şey gelmeden önce beş şeyin değerini iyi bilmelisin; ihtiyarlığından önce gençliğinin, hastalığından önce sağlığının, yokluğundan önce varlığının, meşguliyetinden önce boş vaktinin ve ölümünden önce hayatının." (Hakim, "Müstedrek", 341)

3.1. Onur'un "Kendi hayatım, kendi zamanım; kimseye zararım yok." sözünü özgürlüğün sınırları ile insanın kendisine ve çevresine karşı sorumlulukları açısından eleştirel bir bakışla değerlendiriniz. Değerlendirmenizde hadisten de yararlanınız. (8 puan)

3.2. Onur'un verdiği kararı uygulayamamasından hareketle "Ben özgürüm." sözünü İslam düşüncesindeki hürriyet anlayışına göre değerlendiriniz. (7 puan)

4. Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni, “Kim, ne kadar sorumlu?” adlı etkinlikte öğrencilerden aşağıdaki durumları incelemelerini ister. (Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

Durum	Açıklama
I	Dört yaşındaki Ela, parkta oynarken başka bir çocuğun kumdan yaptığı kaleyi yıkar.
II	Daha önce hiçbir sağlık sorunu yaşamamış olan otobüs şoförü Kemal Bey, yolculuk sırasında aniden fenalaşıp bayılır. Yavaşlayan otobüs, park hâlindeki bir araca çarpar.
III	İnşaat işçisi Yasin, havanın sıcak olduğunu söyleyerek emniyet kemerini takmadan yüksekteki iskelede çalışır.
IV	Şantiye şefi Cem Bey, iskelenin bazı korkuluklarının eksik olduğunu bildiği hâlde işin gecikmemesi için çalışmayı durdurmaz.

4.1. Her durumdaki kişinin, durumda anlatılan davranış ya da olaydan sorumlu tutulup tutulamayacağını belirleyiniz. Kararınızın gerekçesini akıl, irade ve özgürlük kavramlarıyla açıklayınız. (12 puan)

4.2. Durumları karşılaştırarak “İnsan, mutlak özgür değildir ve davranışlarında özgürce karar verebildiği ölçüde sorumludur.” yargısını değerlendiriniz. (7 puan)

4.3. III ve IV. durumlardaki davranışların doğurabileceği sonuçları bireysel ve toplumsal sorumluluk açısından karşılaştırınız. Her yıl 4-10 Mayıs tarihleri arasında düzenlenen İş Sağlığı ve Güvenliği Haftası’nın amacını yazınız. (6 puan)

5. Üniversite sınavına hazırlanan Yiğit, her gün on dört saat ders çalışmayı öngören bir program hazırlar. Ancak akşamları babasının dükkânında da çalıştığı için programına uyamaz. Son deneme sınavında bildiği bazı soruları dikkatsizlik yüzünden yanlış yapar, bazı formülleri de unuttuğunu fark eder. Moralini bozan Yiğit "Programıma uyamıyorum; demek ki hiçbir şeyi başaramayacağım." der. Sınıf arkadaşı Burak ise "Ben zorlanınca bırakıyorum. Nasılsa Allah (cc) kimseye gücünün yetmediği şeyi yüklemez." der. Akşam Yiğit, Kur'an-ı Kerim mealinden Bakara suresinin 286. ayetini bulup okur: (Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

> *Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. (Şöyle diyerek dua ediniz): "Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlamızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et." (Bakara suresi 286. ayet)*

5.1. Ayetin mealinde geçen iki kavramı ve iki konuyu aşağıdaki tabloya yazınız. (4 puan)

Ayette Geçen Kavramlar	Ayette Geçen Konular
1.	1. .....
2.	2. .....

5.2. Ayetin mealindeki ifadeleri "Allah'ın (cc) kullarına bildirdiği ilkeler" ve "Kulun Rabbine yönelttiği dualar" başlıkları altında sınıflandırınız. Her başlığa en az iki ifade yazınız. (6 puan)

5.3. Ayetin mesajlarından hareketle Yiğit'in ve Burak'ın sözlerini değerlendiriniz. (10 puan)

6. Okul dergisi için "Din Nedir?" başlıklı bir dosya hazırlayan öğrenciler, araştırmalarında ulaştıkları din tanımlarını kartlara yazmış ancak tanımların hangi disipline ait olduğunu kartlara yazmayı unutmuşlardır. Dosyanın girişine ise klasik İslam kaynaklarındaki terim anlamını eklemişlerdir: Din, "akıl sahiplerini kendi istek ve hür iradeleri ile hayırlı olan şeylere sevk eden ilahi emirler bütünü" olarak tanımlanır. (Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

Kart	Tanım	Disiplin
A	Toplumun birlik ve beraberliğini güçlendiren bir olgudur.	.....
B	İnsanın, kozmik düzeni ve kendi varoluşunu anlamlandırma çabasıdır.	.....
C	Manevi varlıklara olan imandır.	.....
Ç	İnsanın içinde bulunduğu his veya duygulardır.	.....

6.1. Kartlardaki tanımların hangi disipline (felsefe, psikoloji, sosyoloji, antropoloji) ait olduğunu tablodaki boş alanlara yazınız. (4 puan)

6.2. Klasik İslam kaynaklarındaki terim anlamı ile psikoloji ve sosyolojinin dine yaklaşımını karşılaştırarak bir benzerlik ve iki farklılık yazınız. (6 puan)

6.3. Dosyayı hazırlayan öğrencilerden biri "Sosyolojinin tanımı dini tam olarak açıklıyor, diğer tanımlara gerek yok." demiştir. Bu görüşü farklı disiplinlerin dine yaklaşımlarından hareketle değerlendiriniz. (5 puan)

ÖĞRENME ÇIKTILARI VE BECERİLER

SORU NO	ÖĞRENME ÇIKTISI	BECERİLER
1	DKAB.11.1.1. Kader ve kaderle ilgili kavramları yapılandırabilme	KB2.13. Yapılandırma
2	DKAB.11.1.2. İnsan, akıl, irade ve sorumluluk kavramları arasındaki ilişki hakkında eleştirel düşünebilme	KB3.3. Eleştirel Düşünme
3	DKAB.11.1.2. İnsan, akıl, irade ve sorumluluk kavramları arasındaki ilişki hakkında eleştirel düşünebilme	KB3.3. Eleştirel Düşünme
4	DKAB.11.1.2. İnsan, akıl, irade ve sorumluluk kavramları arasındaki ilişki hakkında eleştirel düşünebilme	KB3.3. Eleştirel Düşünme
5	DKAB.11.1.3. Bakara suresinin 286. ayetinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilme	DAB1. Temel Kaynakları Kullanma (DAB1.1. Kur'an-ı Kerim Meallerine Başvurma)
6	DKAB.11.2.1. Din tanımlarını ve farklı disiplinlerin dine yaklaşımları arasında mukayese yapabilme	DAB5. Dinî Delillere Başvurma (DAB5.2. Mukayese Yapma)

PUANLAMA TABLOSU						
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**TOPLAM**
15	*10*	*15*	*25*	*20*	*15*	***100***

Bu sınav, 2026-2027 eğitim öğretim yılı 1. dönem konu-soru dağılım tablosundaki 1. ortak yazılı **Senaryo 3** dağılımına göre, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 11. sınıf öğretim programı esas alınarak hazırlanmıştır. Hazırlayan: Murat Altun. Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının resmî yayını değildir; görseller Blender ile oluşturulmuştur.

ÇÖZÜMLER

1. **Doğru cevap (1.1):** İki ölçüt sırasıyla iki ve üç puandır (2+3).

- Sünnetullah: Sünnetullahın Allah'ın (cc) evren ve evrendeki varlıklar için koyduğu kurallar ve tabiat kanunları olduğu; yağışın oluşması ve suyun eğim boyunca akıp dere yataklarında toplanmasının bu yasalara (fiziksel yasa) örnek olduğu açıklanmışsa **(2 puan)**.
- Afet: Afetin insan müdahalesi bulunmadan meydana gelen zararları ifade ettiği ve kader kapsamında değerlendirildiği; selin insanlara ve yerleşim yerlerine zarar verdiğinde afet hâline geldiği; ancak dere yataklarına bina yapılması gibi plansız yapılaşmanın sel olaylarının afete dönüşmesinde ve kayıpların artmasında başlıca nedenlerden biri olduğu, bu durumun insanın sorumluluğunu ortadan kaldırmadığı açıklanmışsa **(3 puan)**.

Örnek doğru cevap (1.1): Yağmurun yağması ve suyun eğim boyunca akarak dere yataklarında toplanması, Allah'ın (cc) evrene koyduğu değişmez yasalara, yani sünnetullaha örnektir. Afet ise insan müdahalesi olmadan meydana gelen zararlardır ve kader kapsamında değerlendirilir. Sel, insanlara ve yerleşim yerlerine zarar verdiğinde afet hâline gelir. Ancak uzmanın anlattığı gibi dere yataklarına bina yapılması ve yatakların daraltılması selin afete dönüşmesine ve kayıpların artmasına yol açar. Bu da afetin kader kapsamında olmasının insanın sorumluluğunu ortadan kaldırmadığını gösterir.

Yanlış cevap (1.1): Selin tamamen tesadüfen oluştuğunun söylenmesi, sünnetullahın "toplumun koyduğu kurallar" olarak açıklanması ya da afetlerde insanın hiçbir payı olmadığının ileri sürülmesi yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

Doğru cevap (1.2): Üç ölçütün her biri ikişer puandır (2+2+2).

- Sözün yanlış kader anlayışını yansıttığı; her şeyi kadere bağlamanın, tercihlerde iradenin etkisini yok saymanın ve sorumluluktan kaçmanın yanlış kader anlayışının örnekleri olduğu belirtilmişse **(2 puan)**.
- Allah'ın (cc) insanın tercihlerini önceden bildiği ancak eylemleri insanın iradesine bıraktığı; evini nereye yapacağına insanın kendi iradesiyle karar verdiği, Allah'ın (cc) da bu tercihe göre sonuçları yarattığı; bu nedenle uyarılara rağmen dere yatağına ev yapmanın sonuçlarından kişinin sorumlu olduğu açıklanmışsa **(2 puan)**.
- Ayette düzenin insanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden bozulduğunun bildirildiği; dere yataklarına yapılaşmanın insan eliyle düzenin bozulmasına örnek olduğu ilişkilendirilmişse **(2 puan)**.

Örnek doğru cevap (1.2): Bu söz yanlış bir kader anlayışını yansıtır. Kişi her şeyi kadere bağlamakta, kendi tercihinin etkisini yok saymaktadır. Allah (cc) insanın ne yapacağını önceden bilir ama seçimi insana bırakır; insan iradesiyle tercih yapar, Allah (cc) da bu tercihe göre sonuçları yaratır. Evini nereye yapacağına bu kişi kendi iradesiyle karar verecektir. Uyarılara rağmen evini yeniden dere yatağına yaparsa ortaya çıkabilecek zararlardan sorumlu olur. Ayette de karada ve denizde düzenin insanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden bozulduğu bildirilmektedir. Dere yataklarına bina yapmak, insanın kendi eliyle düzeni bozmasına bir örnektir.

Yanlış cevap (1.2): Kişinin sözünün doğru kabul edilmesi, kader inancının insanın iradesini ortadan kaldırdığının ya da kadere inanan birinin tedbir almasına gerek olmadığının ileri sürülmesi yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

Doğru cevap (1.3): Üç ölçüt sırasıyla bir, bir ve iki puandır (1+1+2).

- Bireysel tedbir yazılmışsa **(1 puan)**. Örnekler: Evi dere yatağından uzak, zemini incelenmiş güvenli bir yere yapmak; resmî kurumların uyarılarını takip etmek; afet ve acil durum çantası hazırlamak; tahliye yollarını öğrenmek.

- Toplumsal tedbir yazılmışsa **(1 puan)**. Örnekler: Dere yataklarını yapılaşmaya açmamak; dere yataklarını daraltmamak ve temiz tutmak; erken uyarı sistemleri kurmak; afet eğitimi ve tatbikatları düzenlemek.
- Tevekkülün yapılacak işte her türlü tedbiri alıp gereken çalışmayı yaptıktan sonra sonucu Allah'tan (cc) beklemek olduğu; tedbir almadan "Allah korur." demenin tevekkül olmadığı, bu tedbirlerin tevekkülün gereği olduğu açıklanmışsa **(2 puan)**.

Örnek doğru cevap (1.3): Bireysel olarak evimizi dere yatağından uzak ve zemini incelenmiş güvenli bir yere yapabiliriz. Toplumsal olarak ise dere yataklarının yapılaşmaya açılmaması ve erken uyarı sistemlerinin kurulması sağlanabilir. Tevekkül, gerekli bütün tedbirleri aldıktan ve üzerine düşeni yaptıktan sonra sonucu Allah'a (cc) bırakmaktır. Tedbir almadan "Ne olacaksa olur." demek tevekkül değildir. Bu tedbirleri almak, doğru tevekkülün gereğidir.

Yanlış cevap (1.3): Tedbirin selle ilgisi olmayan davranışlardan seçilmesi, tevekkülün "hiçbir tedbir almadan sonucu beklemek" olarak açıklanması ya da tedbir almanın kadere inanmakla çeliştiğinin ileri sürülmesi yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

2. **Doğru cevap (2.1):** Üç ölçütün her biri ikişer puandır (2+2+2).

- Akıl: İnsanın akıl sahibi olduğu için söz ve davranışlarının sebep ve sonuçlarını kavrayabildiği, doğru ile yanlışı ayırt edebildiği (temyiz ve tefrik); Sena'nın da okumadan teslim ettiği metnin hatalı olabileceğini ve başkasının hazırladığı bir metni kendi adıyla sunmanın doğru olmadığını ayırt edebilecek durumda olduğu belirtilmişse **(2 puan)**.
- İrade ve sorumluluk: Uygulamayı kullanma, metni kontrol etmeme ve kendi adıyla teslim etme kararını Sena'nın kendi özgür iradesiyle verdiği; bu nedenle metindeki hatalardan ve dürüst davranmamaktan Sena'nın sorumlu olduğu, sorumluluğu başkasına yüklemesinin doğru olmadığı açıklanmışsa **(2 puan)**.
- Yapay zekâ: Yapay zekâ uygulamasının akıl ve irade sahibi olmadığı, doğru ile yanlışı ayırt edip özgürce tercih yapamadığı, bu yüzden sorumluluk taşıyamayacağı; onun bir araç olduğu ve sorumluluğun aracı kullanan insana ait olduğu açıklanmışsa **(2 puan)**.

Örnek doğru cevap (2.1): Sena'nın sözü doğru değildir. İnsan akıl sahibi bir varlıktır; davranışlarının sebep ve sonuçlarını kavrayabilir, doğruyu yanlıştan ayırt edebilir. Sena da okumadığı bir metnin hatalı olabileceğini ve başkasının hazırladığı bir metni kendi çalışması gibi sunmanın dürüstlüğe aykırı olduğunu bilebilecek durumdadır. Uygulamayı kullanmaya, metni kontrol etmeden kendi adıyla teslim etmeye kendi iradesiyle karar vermiştir. Bu yüzden hem hatalardan hem de dürüst davranmamaktan kendisi sorumludur. Yapay zekâ uygulaması ise akıl ve irade sahibi değildir; doğruyu yanlıştan ayırıp özgürce tercih yapamaz. O yalnızca bir araçtır, sorumluluk onu kullanan insana aittir.

Yanlış cevap (2.1): Sena'nın sözünün doğru kabul edilmesi, sorumluluğun uygulamayı geliştirenlere ya da öğretmene yüklenip Sena'nın sorumluluğunun görmezden gelinmesi veya yapay zekânın da insan gibi akıl ve irade sahibi olduğunun ileri sürülmesi yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

Doğru cevap (2.2): Her doğru davranış iki puandır (2+2). Örnekler: Uygulamanın verdiği bilgileri güvenilir kaynaklardan doğrulamak; ödevi kendi emeğiyle hazırlayıp uygulamayı yalnızca fikir almak için yardımcı araç olarak kullanmak; uygulamadan yararlandıysa bunu öğretmenine açıkça belirtmek; okumadığı ve anlamadığı bir metni kendi adıyla teslim etmemek; kişisel bilgilerini uygulamayla paylaşmamak.

Örnek doğru cevap (2.2): Uygulamanın verdiği tarih ve bilgileri ders kitabı gibi güvenilir kaynaklardan kontrol etmeli, ödevini kendi cümleleriyle yazmalı ve uygulamadan nerede yararlandığını öğretmenine açıkça söylemelidir.

Yanlış cevap (2.2): Yapay zekânın ürettiği metnin hiç kontrol edilmeden kullanılabileceğinin, metindeki bazı kelimeler değiştirilerek kendi çalışması gibi sunulabileceğinin ya da yapay zekâ uygulamalarının hiçbir durumda kullanılmaması gerektiğinin yazılması yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

3. **Doğru cevap (3.1):** Üç ölçüt sırasıyla iki, üç ve üç puandır (2+3+3).

- Özgürlüğün sınırları: İnsan için sınırsız bir özgürlüğün söz konusu olmadığı, toplum kuralları ve ahlaki değerlerin özgürlüğün sınırlarını belirlediği; özgürce karar veren insanın bu kararların sorumluluğunu da üstlendiği belirtilmişse **(2 puan)**.
- Kendisine karşı sorumluluk: Onur'un uykusunu, sağlığını, derslerini ve zamanını ihmal ederek kendisine karşı sorumluluklarını yerine getirmediği; hadiste gençlik, sağlık ve boş vaktin değeri bilinmesi gereken nimetler olarak sayıldığı ve insanın bu nimetleri nasıl kullandığından sorumlu olduğu hadisle ilişkilendirilerek açıklanmışsa **(3 puan)**.

- Çevresine karşı sorumluluk: Onur'un davranışlarının ailesini, takım arkadaşlarını ve okul hayatını da etkilediği; bu nedenle "Kimseye zararım yok." iddiasının doğru olmadığı, insanın davranışlarının yalnızca kendisini değil çevresini de etkilediği açıklanmışsa **(3 puan)**.

Örnek doğru cevap (3.1): İnsan özgürdür ama özgürlüğü sınırsız değildir; toplum kuralları ve ahlaki değerler özgürlüğün sınırlarını belirler. Özgürce karar veren insan, kararlarının sorumluluğunu da üstlenir. Onur, uykusunu, sağlığını ve derslerini ihmal ederek kendisine karşı sorumluluklarını yerine getirmemektedir. Hadiste gençliğin, sağlığın ve boş vaktin değerinin bilinmesi istenir. Bu nimetler insana verilmiştir ve insan onları nasıl kullandığından sorumludur. Ayrıca Onur'un "Kimseye zararım yok." sözü de doğru değildir. Antrenmanları kaçırması takım arkadaşlarını, ailesine vakit ayırmaması ise ailesini etkilemektedir. Bu yüzden Onur'un davranışları yalnızca kendisini değil çevresini de ilgilendirir.

Yanlış cevap (3.1): Onur'un sözünün doğru kabul edilmesi, özgürlüğün her istediğini yapmak olarak tanımlanması, insanın yalnızca başkalarına karşı sorumlu olup kendisine karşı bir sorumluluğu bulunmadığının ileri sürülmesi ya da hadisle ilişki kurulmadan yalnızca oyun oynamanın zararlarının sıralanması yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

Doğru cevap (3.2): Üç ölçüt sırasıyla üç, iki ve iki puandır (3+2+2).

- İslam düşüncesinde özgürlüğün hürriyet kavramıyla ifade edildiği ve hürriyetin Allah'a (cc) tam bir kullukla mümkün olduğu; insanın ancak bu şekilde nefsinin arzularına, geçici isteklerine ve başkalarının baskısına bağımlı olmaktan kurtulup iradesini bilinçli kullanabileceği belirtilmişse **(3 puan)**.
- Onur'un aldığı kararı uygulayamamasının, onun geçici isteklerinin ve alışkanlığının etkisi altında kaldığını, iradesini bilinçli bir şekilde kullanamadığını gösterdiği; bu nedenle "Ben özgürüm." sözünün gerçeği yansıtmadığı açıklanmışsa **(2 puan)**.
- Onur'un gerçek anlamda özgür olabilmesi için iradesini akıl ve sorumluluk bilinciyle kullanması gerektiği bir öneriyle açıklanmışsa **(2 puan)**. Örnekler: Oyun süresini sınırlamak ve bu sınıra uymak; boş vaktini spor, okuma gibi faydalı etkinliklerle değerlendirmek; ailesinden veya rehber öğretmeninden destek almak.

Örnek doğru cevap (3.2): İslam düşüncesinde özgürlük, hürriyet kavramıyla ifade edilir ve hürriyetin Allah'a (cc) tam bir kullukla mümkün olduğu vurgulanır. İnsan ancak nefsinin arzularına, geçici isteklerine ve başkalarının baskısına bağımlı olmaktan kurtulduğunda iradesini bilinçli kullanabilir. Onur, kendi verdiği karara bir günden fazla uyamamıştır. Bu durum, onun oyun oynama isteğine bağımlı hâle geldiğini ve iradesini bilinçli kullanamadığını gösterir. Bu yüzden Onur kendini özgür sansa da gerçekte geçici isteklerinin etkisi altındadır. Gerçekten özgür olabilmesi için oyun süresini sınırlayıp bu sınıra uymalı, gerekirse ailesinden ve rehber öğretmeninden destek almalıdır.

Yanlış cevap (3.2): Onur'un istediği her şeyi yapabildiği için tamamen özgür olduğunun söylenmesi, hürriyetin "hiçbir kurala bağlı olmamak" olarak açıklanması ya da Onur'un kararını uygulayamamasıyla hürriyet arasında ilişki kurulmaması yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

4. **Doğru cevap (4.1):** Her durum üç puandır (3+3+3+3). Her durumda kararın doğru verilmesi bir puan, gerekçenin akıl, irade ve özgürlük kavramlarıyla açıklanması iki puandır.

- I: Ela sorumlu tutulamaz **(1 puan)**. Dört yaşındaki bir çocuğun aklı, davranışlarının sebep ve sonuçlarını kavrayıp doğru ile yanlışı ayırt edecek (temyiz) düzeye henüz ulaşmamıştır; ergenlik çağına da ulaşmadığı için mükellef değildir. Onu eğitmek ailesinin sorumluluğundadır **(2 puan)**.

- II: Kemal Bey çarpmadan sorumlu tutulamaz **(1 puan)**. Olay, onun iradesi dışında gelişen, kontrol edemediği bir durumdur; bayıldığı anda iradesini kullanarak karar verme imkânı yoktur **(2 puan)**. Rahatsızlığını önceden bilip tedbir almasaydı sorumlu olacağının belirtilmesi de kabul edilir.
- III: Yasin sorumludur **(1 puan)**. Akıl sahibi ve mükellef olan Yasin, emniyet kemeri takmadan çalışmanın tehlikesini kavrayabilecek durumdadır. Kemeri takmamayı kendi özgür iradesiyle seçmiş ve kendi canını tehlikeye atmıştır **(2 puan)**.
- IV: Cem Bey sorumludur **(1 puan)**. Tehlikeyi bilmektedir ve çalışmayı durdurma yetkisine sahiptir. Buna rağmen özgür iradesiyle çalışmayı sürdürme kararı vermiş, başka insanların hayatını tehlikeye atmıştır **(2 puan)**.

Örnek doğru cevap (4.1): I. Ela sorumlu tutulamaz; çünkü dört yaşındaki bir çocuk doğruyu yanlıştan ayırt edecek akli olgunluğa ulaşmamıştır, mükellef değildir. II. Kemal Bey sorumlu tutulamaz; çünkü olay onun iradesi dışında gelişmiştir, bayıldığı anda özgürce karar verme imkânı yoktur. III. Yasin sorumludur; çünkü akıl sahibidir, kemer takmamanın tehlikesini bilebilir ve buna kendi iradesiyle karar vermiştir. IV. Cem Bey sorumludur; çünkü tehlikeyi bildiği hâlde kendi iradesiyle çalışmayı durdurmamış, başkalarının hayatını tehlikeye atmıştır.

Yanlış cevap (4.1): Ela'nın veya Kemal Bey'in de diğerleri gibi tam olarak sorumlu tutulması, Yasin'in "Kendi canı, kendi bilir." denilerek ya da Cem Bey'in işin yetişmesi gerektiği için sorumlu olmadığının ileri sürülmesi veya karar yazılıp gerekçe belirtilmemesi yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

Doğru cevap (4.2): Üç ölçüt sırasıyla iki, üç ve iki puandır (2+3+2).

- İnsanın mutlak özgür olmadığı; yaş ve akli olgunluk (I. durum), iradesi dışında gelişen durumlar (II. durum), toplum kuralları ve iş güvenliği kuralları gibi sınırların (III ve IV. durumlar) insanın özgürlüğünü sınırladığı belirtilmişse **(2 puan)**.
- Özgürce karar verme imkânı bulunmayan Ela ile Kemal Bey'in sorumlu tutulamadığı, özgür iradesiyle karar veren Yasin ile Cem Bey'in ise sorumlu olduğu karşılaştırılarak sorumluluğun özgürce karar verebilme ölçüsünde olduğu açıklanmışsa **(3 puan)**.
- Yargının doğru olduğu sonucuna ulaşılmış; ayrıca bilgi ve yetkisi daha fazla olan, kararı başkalarını da etkileyen kişinin (Cem Bey) sorumluluğunun daha geniş olduğu belirtilmişse **(2 puan)**.

Örnek doğru cevap (4.2): Yargı doğrudur. İnsan mutlak özgür değildir; yaşı, akli olgunluğu, iradesi dışında gelişen olaylar, toplum kuralları ve iş güvenliği kuralları özgürlüğünü sınırlar. Ela henüz doğruyu yanlıştan ayırt edecek yaşta olmadığı, Kemal Bey de bayıldığı anda karar verme imkânı bulunmadığı için sorumlu tutulamaz. Yasin ve Cem Bey ise akıllarını kullanarak doğruyu bilebilecek ve özgürce karar verebilecek durumdadır; bu yüzden sorumludurlar. Yani insan, özgürce karar verebildiği ölçüde sorumludur. Cem Bey hem tehlikeyi bildiği hem de çalışmayı durdurma yetkisine sahip olduğu ve kararı herkesi etkilediği için onun sorumluluğu daha geniştir.

Yanlış cevap (4.2): İnsanın her durumda tamamen özgür olduğunun ya da hiçbir durumda özgür olmadığının ileri sürülmesi, sorumluluğun yalnızca olayın sonucuna göre (zarar büyükse sorumluluk vardır gibi) belirlendiğinin söylenmesi ya da durumlar karşılaştırılmadan yalnızca yargının tekrar edilmesi yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

Doğru cevap (4.3): Üç ölçütün her biri ikişer puandır (2+2+2).

- III. durumda Yasin'in davranışının öncelikle kendi canını tehlikeye attığı, ancak ailesini ve iş arkadaşlarını da etkileyebileceği; bu davranışın bireysel sorumlulukla ilgili olduğu belirtilmişse **(2 puan)**.

- IV. durumda Cem Bey'in kararının iskelede çalışan herkesin hayatını tehlikeye attığı; yetki ve bilgi sahibi olduğu için onun toplumsal sorumluluğunun daha büyük olduğu karşılaştırılarak açıklanmışsa **(2 puan)**.
- İş Sağlığı ve Güvenliği Haftası'nın çalışanlarda sorumluluk bilincini artırmayı amaçladığı; seminer, eğitim ve bilgilendirme çalışmalarıyla bireylerin özgür iradeleriyle yaptığı tercihlerin yalnızca bireysel değil toplumsal bir sorumluluk olduğunun hatırlatıldığı belirtilmişse **(2 puan)**.

Örnek doğru cevap (4.3): Yasin'in emniyet kemerini takmaması öncelikle kendi canını tehlikeye atar; ama bir kaza olursa ailesi ve iş arkadaşları da bundan etkilenir. Bu, daha çok bireysel sorumlulukla ilgilidir. Cem Bey'in kararı ise iskelede çalışan bütün işçilerin hayatını tehlikeye atar. Tehlikeyi bilen ve önlem alma yetkisi olan kişi olduğu için onun sorumluluğu toplumsal boyutta ve daha büyüktür. İş Sağlığı ve Güvenliği Haftası, seminer ve eğitimlerle çalışanlarda sorumluluk bilincini artırmayı, kişilerin özgür iradeleriyle yaptığı tercihlerin yalnızca bireysel değil toplumsal bir sorumluluk olduğunu hatırlatmayı amaçlar.

Yanlış cevap (4.3): İki durumun sonuçlarının aynı olduğunun söylenmesi, iş güvenliği kurallarına uymanın yalnızca işverenin sorumluluğu olduğunun ileri sürülmesi ya da haftanın amacının sorumluluk bilinciyle ilgisi olmayan biçimde (ör. çalışanların tatil yapması) açıklanması yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

5. **Doğru cevap (5.1):** Her doğru hücre bir puandır (1+1+1+1).

- Kavramlar (her biri 1 puan): Yükümlülük (sorumluluk), güç, iyilik, kötülük, dua, unutma, yanılma, ağır yük, af, bağışlama, acıma (merhamet), Mevla, yardım kavramlarından ikisi. Mealde geçen başka bir kavramın (ör. Rab, kâfir) yazılması da doğru kabul edilir.
- Konular (her biri 1 puan): İnsanın sorumluluğunun gücüyle sınırlı olması; herkesin yaptığı iyiliğin ve kötülüğün kendisine ait olması (kişisel sorumluluk); unutma ve yanılmadan dolayı sorumlu tutulmamayı dileme; Allah'tan (cc) af, bağışlanma ve merhamet dileme; Allah'tan (cc) yardım isteme; dua konularından ikisi.

Örnek doğru cevap (5.1): Kavramlar: 1. Sorumluluk (yükümlülük) 2. Dua. Konular: 1. İnsanın ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü tutulması 2. Allah'tan (cc) af, bağışlanma ve merhamet dileme.

Yanlış cevap (5.1): Kavram ve konu sütunlarının birbirine karıştırılması (ör. bir cümlenin kavram, tek kelimenin konu olarak yazılması) ya da ayette geçmeyen kavram ve konuların (ör. oruç, zekât, hac) yazılması yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

Doğru cevap (5.2): Her başlık üç puandır (3+3).

- Allah'ın (cc) kullarına bildirdiği ilkeler: "Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar." ve "Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır." ifadeleri yazılmışsa **(3 puan)**. Yalnızca biri yazılmışsa bir puan verilir.
- Kulun Rabbine yönelttiği dualar: "Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma!", "Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme.", "Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!", "Bizi affet, bizi bağışla, bize acı!", "Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et." ifadelerinden en az ikisi yazılmışsa **(3 puan)**. Yalnızca biri yazılmışsa bir puan verilir.

İfadelerin anlamı bozulmadan kısaltılarak yazılması da kabul edilir. Bir ifadenin yanlış başlık altına yazılması durumunda o ifade için puan verilmez.

Örnek doğru cevap (5.2): İlkeler: “Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.”, “Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır.” Dualar: “Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma!”, “Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!”, “Bizi affet, bizi bağışla, bize acı!”

Yanlış cevap (5.2): Dua ifadelerinin ilkeler başlığı altına ya da ilke ifadelerinin dualar başlığı altına yazılması, ayette yer almayan ifadelerin yazılması yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

Doğru cevap (5.3): Üç ölçüt sırasıyla üç, üç ve dört puandır (3+3+4).

- Yiğit’in gücünün yettiği ölçüde sorumlu olduğu; ayete göre Allah’ın (cc) kimseyi gücünün yetmediği şeyle yükümlü kılmadığı, bu nedenle Yiğit’in gücünü aşan bir program yerine imkânlarına uygun bir program yaparak üzerine düşeni yapması gerektiği; kazandığı iyiliğin kendi yararına olduğu, yani gösterdiği emeğin boşa gitmeyeceği açıklanmışsa **(3 puan)**.
- Ayetteki “Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma!” duasının insanın unutabilen ve yanılabilen bir varlık olduğunu gösterdiği; insanın acziyetini kabul ederek Allah’a (cc) yönelmesi ve O’ndan yardım dilemesi gerektiği; Yiğit’in hataları yüzünden ümitsizliğe düşmek yerine çabasını sürdürüp dua etmesi gerektiği açıklanmışsa **(3 puan)**.
- Burak’ın ayeti yanlış yorumladığı; ayetin sorumluluğu gücün yettiği ölçüyle sınırladığı ama gücün yettiği şeylerden sorumluluğu kaldırmadığı, zorlanmanın gücün yetmemesi anlamına gelmediği; ayete göre kötülüğün kişinin kendi zararına olduğu, Burak’ın çaba göstermemesinin sonuçlarına da kendisinin katlanacağı açıklanmışsa **(4 puan)**. Yalnızca Burak’ın sözünün yanlış olduğu belirtilip gerekçe yazılmamışsa bir puan verilir.

Örnek doğru cevap (5.3): Ayette Allah’ın (cc) bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kıldığı bildirilir. Yiğit’in gücünü aşan bir program yapması ve ona uyamayınca kendini başarısız saymasının yerine, imkânlarına uygun bir program hazırlayıp üzerine düşeni yapması gerekir. Ayete göre kişinin kazandığı iyilik kendi yararınadır; yani Yiğit’in gösterdiği emek boşa gitmeyecektir. Ayetteki “Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma!” duası da insanın unutabilen ve yanılabilen bir varlık olduğunu hatırlatır. Yiğit, hataları yüzünden ümitsizliğe düşmek yerine acziyetini kabul ederek Allah’a (cc) dua etmeli ve çalışmaya devam etmelidir. Burak ise ayeti yanlış anlamıştır. Ayet, insanın sorumluluğunu gücüyle sınırlar ama gücünün yettiği şeylerden kaçmasına izin vermez. Zorlanmak, gücünün yetmediği anlamına gelmez. Ayrıca ayette kötülüğün kişinin kendi zararına olduğu bildirilir; Burak çaba göstermezse bunun sonucuna da kendisi katlanır.

Yanlış cevap (5.3): Yiğit’in hiçbir şeyi başaramayacağı görüşünün desteklenmesi, Burak’ın sözünün ayetle uyumlu kabul edilmesi, ayetin insanı her türlü sorumluluktan kurtardığının ileri sürülmesi ya da sözlerin ayetle ilişkilendirilmeden değerlendirilmesi yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

6. **Doğru cevap (6.1):** Her doğru eşleştirme bir puandır (1+1+1+1). A: Sosyoloji **(1 puan)**. B: Felsefe **(1 puan)**. C: Antropoloji **(1 puan)**. Ç: Psikoloji **(1 puan)**.

Örnek doğru cevap (6.1): A: Sosyoloji, B: Felsefe, C: Antropoloji, Ç: Psikoloji.

Yanlış cevap (6.1): Tanımların disiplinlerle yanlış eşleştirilmesi (ör. A kartına “psikoloji”, Ç kartına “sosyoloji” yazılması) yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

Doğru cevap (6.2): Üç ölçütün her biri ikişer puandır (2+2+2).

- Benzerlik: Her üç yaklaşımın da dini insanla ve insan hayatıyla ilişkisi üzerinden ele aldığı; klasik tanımın insanın istek ve iradesine, psikolojinin insanın iç dünyasına, sosyolojinin toplum hayatına vurgu yaparak dinin insan hayatında etkili olduğunu kabul ettiği belirtilmişse **(2 puan)**. Tanımların her birinin dinin bir yönüne vurgu yaptığının belirtilmesi de kabul edilir.
- Kaynak bakımından farklılık: Klasik İslam kaynaklarının dini "ilahi emirler bütünü", yani kaynağı Allah (cc) olan ilahi bir mesaj olarak tanımladığı; psikolojinin dini insani bir durum (his ve duygular), sosyolojinin ise toplumsal bir olgu olarak tanımladığı belirtilmişse **(2 puan)**.
- Kapsam veya amaç bakımından farklılık: Klasik tanımın dinin insanı hayırlı olana yönlendirme amacını ve yol gösterici yönünü vurguladığı; psikolojinin yalnızca bireysel ve duygusal yönü, sosyolojinin ise yalnızca toplumsal işlevi (birlik ve beraberliği güçlendirmesi) ele aldığı belirtilmişse **(2 puan)**.

Örnek doğru cevap (6.2): Benzerlik: Üç yaklaşım da dini insan hayatıyla ilişkisi içinde ele alır ve dinin insan hayatında etkili olduğunu kabul eder. Farklılıklar: Klasik İslam kaynakları dini ilahi emirler bütünü, yani kaynağı Allah (cc) olan ilahi bir mesaj olarak tanımlar. Psikoloji dini insanın his ve duygularıyla, sosyoloji ise toplumsal bir olgu olarak açıklar. Ayrıca klasik tanım, dinin akıl sahiplerini kendi istek ve iradeleriyle hayırlı olana yönlendirme amacını vurgular. Psikoloji dinin yalnızca bireysel ve duygusal yönünü, sosyoloji ise yalnızca toplumun birlik ve beraberliğini güçlendirme işlevini ele alır.

Yanlış cevap (6.2): Klasik İslam kaynaklarının da dini yalnızca insani bir duygu veya toplumsal bir olgu olarak tanımladığının söylenmesi, psikoloji ile sosyolojinin yaklaşımlarının birbirine karıştırılması ya da benzerlik ve farklılık yerine yalnızca tanımların tekrar edilmesi yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

Doğru cevap (6.3): Üç ölçüt sırasıyla iki, iki ve bir puandır (2+2+1).

- Görüşün doğru olmadığı; sosyolojinin dini yalnızca toplumsal bir kurum ve toplumu bir arada tutan bir olgu olarak ele aldığı, dinin bireysel, duygusal ve inanç boyutlarını açıklamadığı belirtilmişse **(2 puan)**.
- Felsefe, psikoloji, sosyoloji ve antropolojinin dini yalnızca belirli bir yönüyle (düşünce, duygu, toplumsal kurum, ruhsal inanç) ele aldığı; dinin sadece bir düşünce, duygu, toplumsal kurum veya inanışla sınırlandırılamayacağı ve ilmî disiplinlerin tanımlarının dinin özünü tam olarak yansıtamadığı açıklanmışsa **(2 puan)**.
- Tanımların birbirini tamamladığı; dinin bireysel ve toplumsal boyutu olan, insanlara bir hayat tarzı sunan bir inanç sistemi olarak bütüncül bir bakışla ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmışsa **(1 puan)**.

Örnek doğru cevap (6.3): Bu görüş doğru değildir. Sosyoloji dini yalnızca toplumun birlik ve beraberliğini güçlendiren bir olgu olarak ele alır; dinin insanın iç dünyasına, inancına ve hayatın anlamına dair yönlerini açıklamaz. Felsefe dini düşünce, psikoloji duygu, antropoloji ise ruhsal inançlar yönüyle açıklar. Her disiplin dinin yalnızca bir yönüne vurgu yapar ve dinin özünü tek başına tam olarak yansıtamaz. Din; sadece bir düşünce, duygu, toplumsal kurum ya da inanışla sınırlandırılamaz. Bu yüzden tanımlar birbirini tamamlar. Din, bireysel ve toplumsal boyutu olan, insanlara bir hayat tarzı sunan bir inanç sistemi olarak bütüncül bir bakışla değerlendirilmelidir.

Yanlış cevap (6.3): Öğrencinin görüşünün doğru kabul edilmesi, bir disiplinin dini tek başına bütün yönleriyle açıklayabileceğinin ileri sürülmesi ya da disiplinlerin din tanımlarının hiçbir değeri olmadığının söylenmesi yanlış kabul edilir. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.